

feines agrícoles— permetia que s'establissin dues relacions d'explotació, les contradiccions de les quals eren mediatitzades per la unitat familiar: la relació industrial/treballadora tèxtil i la relació propietari de mas/rabassaire. Podien funcionar simultàniament aprofundides perquè ni l'una ni l'altra havien de garantir la reproducció de la unitat familiar.»

* * *

Diu Emili Giralt al seu pròleg que el treball de Llorenç Ferrer «es preocupa poc del triomf d'algú i es preocupa més dels mecanismes, estratègies o dels processos històrics que van permetre a algú triomfar, i recorda constantment que si algú ho va fer fou a costa del treball dels altres, la qual cosa s'oblida sovint». Aquesta és la principal virtut d'un llibre enormement suggerent, motivador de moltes preguntes i ulteriors recerques.

ENRIC TELLO

Teresa ABELLÓ i GÜELL, *Les relacions internacionals de l'anarquisme català (1881-1914)*. Barcelona, Edicions 62, 1987, 270 ps.

Jordi SABATER, *Anarquisme i catalanisme. La CNT i el fet nacional català durant la guerra civil*. Barcelona, Edicions 62, 1986. 236 ps.

Al pròleg al primer d'aquests dos llibres, Josep Termes observa que la bibliografia sobre l'anarquisme català és, a hores d'ara, francament abundant. També hauria pogut afegir, però, que, malgrat això, el nostre coneixement de la història, no diguem ja de la classe obrera catalana, sinó del mateix anarquisme, continua sent irrisori. Hem arribat a saber-ne moltes coses, n'hem acumulat una gran quantitat de dades, però el coneixem molt poc. Com els decorats de pobles de les pel·lícules de l'Oest, l'anarquisme de la nostra historiografia és una façana rere la qual no hi ha res. O molt poca cosa. Ens hem acostumat a parlar de grans qüestions, com col·lectivisme i comunisme, o terrorisme, o anarco-sindicalisme, a alludir a fets com el procés de Montjuïc, les bombes del comerç del segle, les grans vagues de cap al 1920, i a esmentar noms propis com si sabéssim perfectament de què i de qui es tracta, però la veritat és que, sota aquesta capa de falsa confiança, l'autèntica natura de l'anarquisme encara està esperant que algú comenci a investigar-la de debò. Hem arribat a familiaritzar-nos, a còpia de repetir-los, amb els noms de dotzenes d'anarquistes destacats, però no són per a nosaltres gaire cosa més que això: noms. Què sabem, realment, de Josep Lluнас, Pere Esteve, Josep Prat, Sebastià Suñé, «Leopold Bonafulla», o Joan Peiró, per posar només uns quants exemples? I, sobretot, encara hem de trobar resposta a les grans preguntes que un hom pot fer-se sobre el tema: qui eren els anarquistes? Quants eren? D'on procedien socialment, ideològicament? Com va canviar l'anarquisme català al llarg dels anys i per què? De tot això només en tenim una vaguíssima idea.

La raó d'aquest fet cal anar-la a buscar, en bona part, a les fonts que hom ha utilitzat preferentment fins ara. Els nostres historiadors de l'anarquisme s'han basat gairebé exclusivament en la paperessa oficial segregada pel moviment —actes i comunicacions de congressos, manifestos, arxius d'organitzacions— i en la seva premsa. Però fins i tot aquestes fonts haurien pogut ser interrogades d'una altra manera. En els documents oficials hom hauria pogut

analitzar, per exemple, l'especial retòrica anarquista, en comptes de limitar-se a esbrinar qui va dir què a quin congrés i què li va respondre un altre o qui era partidari d'una tàctica i qui d'una altra. A la premsa, hom hi ha anat a cercar també fets, cosa encara menys rendible que de costum en aquest cas, perquè els periòdics anarquistes són especialment pobres en matèria d'informació. Quant a les idees que s'hi poden trobar, hom s'ha limitat a reproduir les que els anarquistes formulaven explícitament —a la seva propaganda i a les seves polèmiques internes i externes—, sense intentar d'estudiar, a un nivell més profund, les actituds, les creences i els prejudicis no articulats. Potser la culpa d'això la tenen, fins a un cert punt, els models més obvis que s'oferien als nostres historiadors. Ningú no il·lustra, en efecte, tot el que estic retraient millor que el gran patriarca de la historiografia anarquista, el vell Max Nettlau, arreplegador incansable de dades, als llibres del qual els arbres no ens deixen veure el bosc. És clar que Nettlau podria justificar-se perfectament dient que ell només va voler ser el cronista i l'arxiver de l'anarquisme internacional. Però els historiadors que han vingut darrere seu ja no haurien hagut de satisfer-se amb això: ja els corresponia d'interpretar i explicar, i tampoc no ho han fet gaire. El llibre de Jean Maitron, per exemple —sens dubte un altre dels principals models dels nostres historiadors—, ens diu un munt de coses sobre l'anarquisme francès, però no ens el fa comprendre gens. En qualsevol cas, i sigui pel que sigui, el fet és que, mentre que altres branques de la professió, a casa nostra, s'esforcen de fa temps per estar al dia, la història de l'anarquisme continua sent *histoire événementielle* pura. I no pas d'aquesta *histoire événementielle* nova que ara està de moda i que reivindica, segons diuen, el valor epistemològic de l'*événement* singular i concret. No, la nostra història de l'anarquisme és *histoire événementielle* de pedra picada, de la d'abans: la que no passa de ser una relació cronològica d'esdeveniments.

Sento haver de dir, doncs, que cap dels dos llibres que comento no canvia substancialment aquesta situació. El de Teresa Abelló, al contrari, és un producte ben típic. Abelló ha treballat exclusivament sobre els fons del famós Institut d'Història Social d'Amsterdam —bàsicament, premsa anarquista espanyola i francesa i papers de l'arxiu Nettlau— i ens narra allò que el seu títol indica: els contactes i les relacions que els anarquistes catalans van tenir amb els de fora, especialment amb els francesos i amb un caràcter més o menys oficial. Ens explica, per exemple, qui va anar de casa nostra als diversos congressos i a les conferències internacionals que van tenir lloc durant aquest període i el que van fer-hi o dir-hi; com van participar els nostres anarquistes en els diversos intents de creació d'una organització internacional del moviment; i com van actuar els anarquistes estrangers en resposta a les campanyes de repressió del procés de Montjuïc i de la Setmana Tràgica i en solidaritat amb els seus companys catalans. Dins d'aquests límits, el llibre és perfectament honorable i competent. Hi ha alguns errors, però no tenen importància. Quin llibre no en conté? A la pàgina 59 se'ns diu que cap anarquista espanyol no va participar a cap dels dos congressos que es van reunir a París el juliol del 1889, però la llista dels qui van assistir al dels que Abelló anomena «possibilistes» inclou (p. 57) Baldomer Oller, personatge repetidament associat, uns pocs anys després, amb elements i amb activitats anarquistes. A la pàgina 162, nota 26, unes paraules d'Élisée Reclus, tretes del seu context, semblen fer referència a Espanya, mentre que, en realitat, cal aplicar-les a la colònia del Río de Oro. Tarrida no va estudiar (p. 200) al Liceu Francès de Barcelona, que aleshores no existia, sinó, sens dubte, a les Escoles Franceses. Sospito, d'altra banda, que l'autor de la carta amb signatura il·legible esmentada a la pàgina 170 és Jaume Brossa. Tot això, com es pot veure, són minúcies.

La meua única crítica important és que el llibre és bastant mal escrit. Abelló comet, de tant en tant, solecismes com «Ambdues delegacions no tindran cap mena de contacte» i té el costum lleig i desconcertant de saltar contínuament del pretèrit al present històric i fins i tot al futur, sovint dins d'una mateixa frase. Tret d'això, insisteixo, no hi ha res a objectar contra el llibre. Gràcies a ell, sabem algunes coses més sobre l'anarquisme català. No podem pas dir, però, que la nostra comprensió d'aquesta fenomen històric n'hagi sortit gaire aprofundida.

El llibre de Sabater és més ambiciós i tracta d'una qüestió en principi més important per entendre l'anarquisme nostre. Malauradament, Sabater ha triat d'estudiar el tema limitant-lo a una època que és, justament, la que menys joc podia donar des d'aquest punt de vista. La seva anàlisi és detallada, rigorosa, i, em sembla, encertada, i cobreix tots els aspectes de la qüestió, incloent-hi una visió molt correcta, al meu entendre, de la situació de la CNT-FAI en la conjuntura política dels primers mesos de la guerra civil. Però el problema fonamental, el de la relació entre anarquisme i catalanisme, queda tractat i resolt amb escriu a les primeres cent pàgines, tirant llarg: amb l'excepció de quatre gats, més aviat marginals, l'actitud dels anarquistes davant la qüestió nacional catalana responia, en el millor dels casos, a mer oportunisme i revelava una manca absoluta de qualsevol plantejament seriós i, en el fons o no tan en el fons, un essencial espanyolisme, sòlid, convencional, i molt sovint visceral. A partir d'aquest punt, el llibre s'embrancha en un estudi detallat del diari «Catalunya» i de les seves vicissituds, intel·ligent, ben fet, però d'un interès més aviat menor. Sabater omple així un altre buit, tant en la història de l'anarquisme com en la del catalanisme —i en la de la premsa catalana. Acabem el seu llibre més ben informats sobre l'anarquisme, però només una miqueta més il·lustrats. I és que, com ha dit també en alguna ocasió, encara que més matisadament, Pere Gabriel, la qüestió de les relacions entre l'anarquisme i la qüestió nacional o, més àmpliament, entre l'anarquisme i la catalanitat resulta autènticament rendible, en termes històrics, si la plantejem en el marc de la primera època de l'anarquisme, a partir dels orígens del moviment i fins al 1900, més o menys. No vull dir que després d'aquesta data el tema ja no tingui interès, ni que les relacions no sofreixin cap més canvi. Però sí que em sembla que l'actitud fonamental dels anarquistes en aquest respecte queda fixada en l'essencial abans del final del segle. Si de cas, l'aspecte del tema que pot ser estudiat millor a l'època més tardana triada per Sabater és el de la influència que hi pot haver tingut (en el sentit, un hom sospita, de refermar irreversiblement l'esmentada actitud) la presència en nombre creixent d'un proletariat immigrat. Sabater, de fet, dedica a aquesta qüestió cinc pàgines, plenes d'observacions molt raonables i que constitueixen una mena d'estat de la qüestió, però s'absté d'endinsar-s'hi. Està en el seu dret, és clar, però aquesta decisió limita molt l'abast i l'interès del seu llibre. Potser algun dia ell mateix, que ha demostrat en algun altre lloc (penso en la seva contribució al Col·loqui Internacional sobre el Modernisme) posseir coneixements considerables sobre el tema, ens donarà un estudi que pugui dir-se realment *Anarquisme i catalanisme*, sense subtítols restrictius, i ens ajudarà així a entendre una faceta essencial de la mentalitat dels nostres anarquistes.

JOAN-LLUÍS MARFANY